

ÇANAKKALE KARA SAVAŞLARINA OSMANLI-ALMAN DONANMASINDAN BİR KATKI: ALMAN DENİZ YÜZBAŞI R. FIRLE'NİN TEREKESİNDEN GOLIATH ZIRHLISININ BATIRILIŞI

Yusuf Ziya Altıntaş*

Özet

Çanakkale zaferinde Osmanlı Donanması'nın önemli katkıları olmuştur. Bunlardan biri de kara savaşları devam ederken Goliath isimli İngiliz zırhlısının Osmanlı Muavenet-i Milliye muhribi tarafından başarılı bir operasyon neticesinde batırılmasıdır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Osmanlı Donanması komutanlığına bir Alman amiralinin getirilmesinin yanında donanmaya ait gemilerde Alman subay ve denizciler görevlendirilmiştir. Bu makalede operasyon sırasında Muavenet-i Milliye'de görevli olan Alman Deniz Yüzbaşı Rudolph Firle'nin Alman Askeri Arşivi'nde [Bundesarchiv-Militärarchiv, BA-MA] bulunan terekesindeki evraklar ve sonraki yıllarda kaleme aldığı bir makalesinden hareketle öncesi ve sonrasıyla operasyon süreci özetlenecektir. Ardından meselenin tarih yazımında nasıl ele alındığıyla ilgili tartışmalara bazı örneklerle değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: R. Firle, Muavenet-i Milliye, Goliath, 1. Dünya Savaşı, Donanma, Çanakkale.

I. Giriş

Çanakkale zaferinde donanmanın etkisi önemli ölçüde kara savaşlarının gölgesinde kalmıştır. Çanakkale'de donanma söz konusu edildiğinde genellikle Nusret mayın gemisinin döşediği mayınlar ve bu mayınların 18 Mart 1915 tarihinde kazanılan büyük zafere katkısı akla gelmektedir. Hâlbuki donanmanın Çanakkale'deki zafere birçok katkıları vardı. Bunlardan biri, kara savaşlarının daha henüz başlarında, Goliath isimli İngiliz zırhlısının Osmanlı Muavenet-i Milliye muhribi tarafından başarılı bir operasyon neticesinde batırılmasıdır.

Bu çalışmada, operasyonun içerisinde etkili bir konumda yer alan Alman Deniz Yüzbaşı Rudolph Firle'nin Alman Askeri Arşivi'nde bulunan terekesindeki günlük, belge, yazışmalar ile sonraki yıllarda kaleme aldığı bir makaleden hareketle, öncesi ve sonrasıyla operasyon süreci ele alınacaktır. Bunun yanında operasyonun Türk tarih yazımındaki ele alınışına da birkaç örnekle değinerek karşılaştırma yapılmaya çalışılacak, önemli olduğu düşünülen bazı noktalara işaret edilecektir. Firle'nin terekesine geçmeden önce makalenin başlığından hareketle birkaç hususa değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

A. Neden Osmanlı-Alman Donanması?

İlk olarak neden Osmanlı-Alman Donanması tabirini kullanacağımızı kısaca açıklayalım. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Almanya'nın, Çanakkale Cephesindeki büyük zaferde kayda değer katkıları olduğu göz ardı edilmemelidir. Sayıca çok ön plana çıkmasa da hem asker ve subay hem de önemli ölçüde mühimmat ve teçhizat anlamında Alman desteği söz konusudur. Bu destek Çanakkale cephesi bağlamında ilk

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi
(yusufziyaaltintas@gmail.com)

dönemlerde daha kısıtlı iken, Ekim 1915'te Balkanlarda, Sırbistan üzerinden açılan kara ve tren yolu sayesinde giderek artmıştır. İtilaf Devletleri bu destekle beraber Çanakkale Boğazını geçmelerinin mümkün olmayacağına tamamen kanaat getirerek geri çekilmişlerdir. Gerek Osmanlı arşivi gerekse Alman arşivlerinde Çanakkale Cephesindeki Alman varlığını teyit eden belgeler ve bu varlığın detayları üzerine yapılan bazı çalışmalar bulunmaktadır.¹

Donanma açısından bakıldığında, 2 Ağustos 1914 tarihli Osmanlı-Alman ittifak anlaşmasının imzalanmasının ardından, Alman Akdeniz Filosu'nu oluşturan Goeben ve Breslau gemileri Çanakkale Boğazından geçip İstanbul'a ulaşmışlardır. Bunun akabinde Alman Akdeniz Filosu komutanı olan Amiral Souchon, Osmanlı Donanması'nın komutanı olarak görevlendirildi. Böylece Osmanlı Devleti tarafından satın alınan bu iki geminin dışındaki Osmanlı donanmasının komutası da kendisine verilmişti. Ayrıca artık isimleri Yavuz Sultan Selim ve Midilli olan bu gemilerin 1600 civarındaki Alman mürettebatı, Osmanlı donanmasının hizmetine alınmıştı. Souchon'un donanma komutanlığına getirilmesi sonrasında Osmanlı donanma gemilerinde Alman subay, danışman, teknik eleman ve denizcilerin görevlendirildiklerini² ve ayrıca Osmanlı Devleti savaşa girdikten sonra Alman denizaltılarının da cephede önemli başarılarla imza attıkları bilinmektedir.³

Alman Amiralî Souchon komutasındaki Osmanlı-Alman Donanması'nın Çanakkale cephesinde devam eden kara savaşlarına destek anlamında, gerek 5. Orduya gerekse müstahkem mevki komutanlığına ne gibi katkılar sağladığıyla ilgili Alman arşivlerinde önemli evraklar bulunmaktadır.⁴ Bu katkılar en özet şekilde şöyle ifade edebilir: Örneğin donanmaya ait bazı gemiler boğaz içinden indirekt atışlarla Arıburnu ve Seddülbahir'deki düşman çıkarma bölgeleri ve gemilerine karşı etkili olmuşlardır. Yine ihtiyaç duyulan bazı toplar donanmaya ait gemilerden sökülerek boğaz savunması için karaya yerleştirilmişti. Yavuz ve Midilli gemilerindeki Alman subay ve askerlerden oluşan özel çıkarma birliğinin kara savaşlarında 5. Orduya önemli faydaları olmuştu. Bu birliğin faydası Osmanlı

¹ Bu katkıyı görebildiğimiz kaynaklardan öne çıkan bazıları için bkz.: Klaus Wolf, *Gallipoli 1915: Das deutsch-türkische Militärbündnis im Ersten Weltkrieg*, Report Verlag, 2008; eserin Türkçeye çevirisi için [Klaus Wolf, *Gelibolu 1915 - Birinci Dünya Harbi'nde Alman Türk Askeri İttifakı*, çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014]; Jehuda L. Wallach, *Anatomie einer Militärlhilfe: die preussisch-deutschen Militärmissionen in der Türkei 1835-1919*, Droste Verlag, 1976; eserin Türkçe çevirisi için: [Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, çev. Fahri Çeliker, Ankara: Genel Kurmay ATASE Yay., 1985]; Veli Yılmaz, *1'nci Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, İstanbul: Cem Ofset Matbaacılık, 1993; Mustafa, Gencer, "Çanakkale Savaşlarında Alman Yardımı (1914-1916)", *I. Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu*, Konya: Konya Valiliği, 2010, 237-246; Ahmet Esenkaya, "Çanakkale Savaşında Türk-Alman Birlikteliği", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, Bahar-Güz 2008, sy. 6-7, s. 15-42; Mustafa Çolak, "Çanakkale'de Yalnız Birakılan Bir Müttelik: Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğuna Yardım Çabaları", *Türkler*, c. 13, Ankara 2002, s. 377-383.

² Klaus Wolf, *Gelibolu 1915 - Birinci Dünya Harbi'nde Alman Türk Askeri İttifakı*, çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014, s. 92.

³ Wolf, *a.g.e.*, s. 407-413.

⁴ Alman askeri arşivindeki (BA/MA) İmparatorluk Donanması (RM-Reichsmarine) bölümünde bulunan Akdeniz Filosu (Mittelmeerdivision) Harb Ceridesi donanma faaliyetlerini detaylıca ortaya koyması açısından önemli bir kaynaktır. Bkz. BA, MA, RM 40/755 Kriegstagebuch der Mittelmeerdivision.

ordusunda çok ihtiyaç duyulan makineli tüfek birliği olmasıydı.⁵ Bu katkıların mahiyeti çalışmamızın konusunu aşacağından daha fazla detaya girilmeyecektir. Müttefiklik ilişkileri çerçevesinde sunulan bu özet bilgiler ve savaş süresince kullanılan Osmanlı-Alman ittifakı tabiri nedeniyle donanma için de aynı tabirini kullanılması yeğlenmiştir.

B. Muavenet Operasyonu ve Cepheye Katkısı

Muavenet-i Milliye⁶ muhribinin İngiliz Goliath zırhlısını batırdığı operasyonu ve bu operasyonun Çanakkale kara savaşlarına nasıl katkı sağladığına kısaca değinmek yerinde olacaktır:

Kara savaşlarının başladığı 25 Nisan 1915 sabahı düşman birlikleri Seddülbahir'de beş ayrı bölgeden çıkarma yapmışlardı. Fakat hesapladıkları gibi ilerleyememiş ve sadece sahillerde tutunabilmişlerdi. Alçıtepe hedefi ise çok uzaktıydı. Bu hedefe ulaşmak için öncelikle Kirte Köyünü ele geçirmek istediler ve ilk çıkarmadan birkaç gün sonra 28 Nisan günü bu ilk saldırılarını gerçekleştirdiler. Bu saldırılar Birinci Kirte Savaşları olarak tarihe geçti. 6-8 Mayıs 1915 tarihlerinde gerçekleşen İkinci Kirte Muharebesinde yine ilerleme kaydedememişler, muharebeler giderek siper harbine dönüşmüştü.

Morto Koyu'na çıkarma yapan Fransız birlikleri ise sadece Kerevizdere'ye kadar ulaşabilmişlerdi. Osmanlı birliklerinin karşı taarruzları nedeniyle zor durumda kaldıklarından donanmadan yardım istemişlerdi. Bunun üzerine İtilaf donanmasına ait iki zırhlı birçok muharebe gemisinin korumasında geceleri Morto Koyu'ndan Osmanlı mevzilerini bomba yağmuruna tutuyordu. Böyle bir ortamda Osmanlı ordusunu en çok rahatsız eden şey ise İngiliz gemilerinin Osmanlı siperlerini döverek, Osmanlı savunmasına önemli ölçüde zarar vermesiydi. Hatta Osmanlı askerleri hiç susmayan bir gemiye "kocakarı" adını takmıştı.⁷

Osmanlı savunmasının bu gemilerin bombardımanından büyük zarar görmesi üzerine 5. Ordu Komutanlığı, Amiral von Usedom komutasındaki Boğazlar Genel Komutanlığına başvurarak bir önlem alınması talebinde bulunmuştu.⁸ Bu talep üzerine bir operasyon planlanmış, 12-13 Mayıs 1915 gece yarısına doğru demir alan Muavenet-i Milliye muhribi karanlıkta sessizce seyrederek, çevredeki destroyerlere fark edilmeden hedefine ulaşmayı başarmıştı. Muavenet-i

⁵ Wolf, a.g.e., s. 399-400.

⁶ Muavenet-i Milliye, II. Meşrutiyetin ilanından sonra Osmanlı Donanma Cemiyeti tarafından Almanya'ya sipariş ile yaptırılmış dört muhripden biridir. 620 ton ağırlığında, 35 mil süratinde ve boyu 72 metredir. 1910'da Almanya'dan satın alınan Muavenet-i Milliye Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girişinin ilk aylarında Karadeniz operasyonlarında görevlendirilmiş, Çanakkale cephesinin açılmasıyla bu cepheye yönlendirilmiştir. Bkz. Ersan Baş (haz.), *Türk Deniz Harp Tarihinde İz Birakan Gemiler, Olaylar ve Şahıslar: Muavenet-i Milliye ve Goliath'ın Batırılışı*, İstanbul : İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı Piri Reis Araştırma Merkezi, t.y., s. 3, 12, 50.

⁷ Ayhan Yüksel, "Çanakkale Savaşlarında Sultanhisar Torpidosu, Muâvenet-i Milliye Muhribi: Mürettebatı ve Faaliyetleri", *Osmanlı Araştırmaları*, c. XXI, yıl 2001, s. 86.

⁸ Ahmet Gülerüz, *Osmanlı Donanması'nda Torpidobotlar ve Destroyerler: Sultanhisar&Muavenet*, İstanbul: Denizler Kitabevi, 2009, s. 104; Ersan Baş (haz.), *Türk Deniz Harp Tarihinde İz Birakan Gemiler, Olaylar ve Şahıslar: Muavenet-i Milliye ve Goliath'ın Batırılışı*, s. 52.

Milliye'nin Goliath zırhlısına yaklaşarak mümkün olan en yakın mesafeden attığı üç isabetli torpedo gemi içinde büyük bir patlamaya neden olmuştu. Neticede 700 civarında mürettebatı bulunan zırhlı birkaç dakika içinde batarken, kaptanı da dâhil 570 İngiliz denizci hayatını kaybetmişti.⁹

Bu başarılı operasyon İtilaf güçleri açısından büyük bir kayıp anlamına geliyordu. En başta denizden karaya yönelik önemli bir destek gücü kırılmıştı. Ayrıca çıkartma sonrasında zaten ilerleyemeyen düşmanın bir de zırhlısını ve çok sayıda askerini kaybetmesi, büyük moral bozukluğuna ve ayrıca İngiltere karargâhında istifalara neden olmuştu.¹⁰ İngiltere her ne kadar kamuoyunda doğuracağı endişeyi göze alarak olayın önemini küçültmek amacıyla Goliath zırhlısının zaten eski ve miadını doldurmuş bir gemi olduğu yönünde açıklamalarda bulunmuş olsa da İngiliz bahriyesinde ve parlamentosundaki şiddetli tartışmalar, yaşanan şokun büyüklüğünü ortaya koymuştu. Boğaz girişi artık çok daha tehlikeli olarak görüldüğünden düşman filosu büyük gemilerini geri çekmek durumunda kalmış ve boğazı denizden donanma ile zorlama fikrinden vazgeçmişti.¹¹ Diğer taraftan bu operasyon, başta İtilaf Donanmasının bitmek bilmeyen top atışlarından bunalan bölgedeki Osmanlı birlikleri olmak üzere tüm Osmanlı ordusuna büyük moral kaynağı olmuştu.¹²

II. Rudolph Firle ve Terekesi

Alman Deniz Önyüzbaşı Rudolph Firle 1881 yılında Bonn'da doğmuş ve 1969 yılında Bremen'de ölmüştür. 1900 yılında İmparatorluk donanma okuluna giren Firle, deniz yüzbaşı ve kaptan olduktan sonra Alman İmparatorluk Donanması'nda dünyanın farklı bölgelerinde görevlerde bulundu. Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında Karadeniz baskını dâhil olmak üzere 1914-1916 yılları arasında Osmanlı-Alman Donanmasında görev yaptı. Ardından Bulgaristan'da özel görevlerde bulundu. İstanbul'da evlenen Firle, 1920 yılında deniz binbaşı olarak emekli olduktan sonra Norddeutsche Lloyd Deniz Yolları Şirketi'nin yönetim kurulu başkanlığını yapmıştır.¹³ Muavenet-i Milliye'nin Goliath Zırhlısını batırdığı operasyon öncesinde diğer bazı Alman subayları ile birlikte Muavenet'te özel olarak görevlendirilmişti.

Alman Yüzbaşı Firle'nin (1881-1969) bu operasyonun neresinde durduğu ve hangi ölçüde etkili olduğu sorusu literatürde tartışmalı bir husustur. Dönemin kaynaklarından özellikle yıllar sonra yazılmış hatıra türü eserler ve aktarımlarda, ortadaki başarıyı sahiplenmeye yönelik bir temayül ve olayların anlatıcının bakış açısı

⁹ Wolf, *a.g.e.*, s. 406; Amiral Lorey, *Türk Sularında Deniz Hareketleri*, çev. Tekirdağlı H. Sami, İstanbul: Deniz Matbaası, 1936, s. 345; Ayhan Yüksel, *a.g.m.*, s. 86-87. Operasyon sonraki bölümde daha detaylı anlatılacaktır.

¹⁰ Amiral Lorey, *a.g.e.*, s. 353-354.

¹¹ Yaşar Semiz, "Çanakkale Denizaltı Savaşı (Nisan-Mayıs 1915); Sultanhisar ve Muavenet-i Milliye'nin Başarıları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 9, yıl 2001, s. 396-398; S. Murad Hatip, "Birinci Dünya Harbi Çanakkale Savaşları'na Genel Bakış ve Az Bilinenler: Çanakkale Savaşı Denizde mi Kazanıldı?", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Bahar 2015, sy. 18, s. 183.

¹² Figen Atabey, *Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 247.

¹³ BA, MA, N 155/26; Wolf, *a.g.e.*, s. 541.

siyla yazıldığı görülmektedir.¹⁴ Bu tür tartışmalara çalışmanın sonunda değinilecektir.

Şimdilik durum kısaca şöyle özetlenebilir. Esasen Muavenet-i Milliye'nin komutanı Kıdemli Yüzbaşı Ahmet Saffet [Ohkay] Bey'di.¹⁵ Ancak yukarıda söylediğimiz gibi Goeben ve Breslau gemilerinin mürettebatlarıyla birlikte Osmanlı donanmasına katılmalarıyla artık Osmanlı donanmasına ait gemilerde Alman subay ve mürettebat da görev alıyordu. Bu subaylardan biri de Rudolph Firlle idi. Bununla birlikte arşiv belgelerinde görüldüğü üzere operasyon planlanırken Alman Deniz Yüzbaşı Rudolph Firlle ile beraberindeki subay ve teknik elemanlar Muavenet-i Milliye'de bu operasyon için özel olarak Çanakkale'ye çağrılarak görevlendirilmişlerdi.¹⁶

A. Firlle'nin Alman Askeri Arşivindeki Terekesi

Alman federal askeri arşivinde bulunan ve bu çalışmanın ana temasına kaynaklık eden Firlle'nin dosyası üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölüm savaş döneminde İmparatorluk donanmasında görev aldığı 30.7.1914-11.9.1918 tarihleri arasında kısa notlar şeklinde tuttuğu günlüklerini içeren kalınca bir defterdir.¹⁷ Bu defter iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısmı 408 sayfa ve 30.07.1914-09.10.1915 arası Türkiye'deki görevini kapsamaktadır. İkinci kısmı ise bu tarihten sonra görev aldığı Bulgaristan açıklarında Karadeniz görevinde tuttuğu notlarını içermektedir. Günlük defterindeki bilgilerin daha ziyade değerlendirme içermeyen özet bilgiler şeklinde yazıldığı, önce gün ve tarih atılarak altında maddeler halinde günün gelişmelerinin kısaca kaydedildiği bir defterdir. Bu savaş günlüğünde operasyon ve sonrası ile ilgili kısa ve teknik bilgiler de yer almaktadır.

İkinci bölüm günlük ekleri diye adlandırılmış bir dosyadır.¹⁸ Burada birçoğu kişisel belge, yazışma ve mektuplar olmak üzere dönemin önemli olaylarına ve konumuz olan operasyona ilişkin emir belgeleri ve raporlar yer almaktadır. Bu dosyada örneğin konumuz olan operasyon gününe ait 12.05.1915 tarihli, yani operasyonun hemen öncesinde tabya ve projeksiyonlara yönelik, operasyon sırasında Muavenet'in fark edilmesini engelleyecek şekilde ışıklandırma yapılmasına dair Amiral Merten imzalı bir emir metni mevcuttur.¹⁹ Bunun haricinde operasyonun akabinde İstanbul'a döndükten sonra Yüzbaşı Firlle tarafından yazılan ve yanındaki iki Alman subayı Sebelin ve Adrea'nın da imzalarının bulun-

¹⁴ Olayı farklı bakış açılarından değerlendiren bir çalışma için bkz. İclal Örses, Tunca Örses, "Muavenet-i Milliye Goliath'a Karşı", *Çanakkale 1915*, Aralık 2010.

¹⁵ 1879 doğumlu olan Ayasofyalı Ahmet Saffet Bey 1897 yılından itibaren donanmada çeşitli vazifeler üstlendikten sonra 1914 yılında Muavenet-i Milliye'ye komutan olarak atandı ve Karadeniz harekâtında etkili oldu. 13 Mayıs 1915 tarihinde Goliath zırhlısının batırılması neticesinde rütbesi binbaşılığa yükseltildi. 1926'da donanmadan emekliye ayrıldıktan sonra TBMM'de üç dönem Elaziğ milletvekilliği yaptı. Ohkay soyadını alan Ahmet Saffet Bey [Ohkay] 18 Mayıs 1938'de İstanbul'da vefat etti. Oğuz Atay, "İngilizlerin Goliath Zırhlısı Nasıl Batırıldı?", *Popüler Tarih*, sy. 21, Mayıs 2002, s. 44.

¹⁶ BA, MA, N 155/24, s. 27.

¹⁷ BA, MA, N 155/21, Korvettenkapitän Rudolph Firlle: *Erlebnisse bei der kaiserlichen Marine – Tagebuch*.

¹⁸ BA, MA, N 155/24, Anlagen zum Tagebuch.

¹⁹ BA, MA, N 155/24, s. 26.

duğu operasyonun hazırlık aşaması, operasyon ve sonrasına dair daha detaylı bilgiler içeren dört sayfalık bir rapor bulunmaktadır.²⁰ Bunun yanı sıra doğrudan operasyon ile ilişkisi olmayan 15 Eylül tarihli "Reformarbeit in der türkischen Marine" başlıklı Türk bahriyesinin islahı konulu dört sayfalık bir değerlendirme de yer almaktadır.²¹

Üçüncü bölüm²² ise sonraki yıllarda²³ muhtemelen kendisi tarafından daktilo edilmiş 62 sayfalık otobiyografik bir metindir. Firle bu metinde deniz okulu yıllarından sonraki dönemlerde farklı bölgelerdeki tecrübelerine kadar hatıralarını kaleme almıştır. Burada da konu edindiğimiz operasyon 4-5 sayfalık bir kısımda anlatılmıştır.

B. 1921 Yılında Yayınlanmış Makalesi

Askeri arşivde bulunan evrakın haricinde, operasyonu konu edinen bir kaynak daha var ki, bu kaynak Firle tarafından bir makale olarak 1921 yılında yayınlanmıştır. Makalenin yayımlandığı iki ciltten oluşan bu kitapta Alman donanması mensuplarının diğer başarı hikâyelerinin yanında Goliath'ın batırılışı da Yüzbaşı Firle'nin ağzından 11 sayfalık edebî sayılabilecek bir metinde bir başarı hikâyesi olarak verilmektedir.²⁴

Operasyonu ilk ağızdan anlatan en kapsamlı matbu metin olan bu makalenin bir özelliği de yayınlanmış olması nedeniyle o dönemde Türkiye'de de akis bulmasıdır. Nitekim makalenin, operasyon hakkında detaylı bilgi vermekle birlikte, Yüzbaşı Firle'nin operasyonu tek başına sahiplendiği gerekçesiyle eleştirildiği ve bu eleştirilerin, operasyonun Türk tarih yazıcılığında ele alınışını da şekillendirdiği görülmektedir. Bu konuya aşağıda değineceğiz. Fakat önce bu bahsettiğimiz kaynaklar ışığında operasyonu özet bir şekilde anlatalım.

III. Terekesi ve Yayınlanmış Metindeki Bilgiler Işığında Goliath Operasyonu

Morto Koyu'ndaki gemilerin Osmanlı mevzilerine zarar verdiklerini ve Liman von Sanders komutasındaki 5. Ordu'dan Amiral von Usedom komutasındaki Boğazlar Genel Kumandanlığına önlem alınması talebinde bulunulduğundan bahsetmiştik. Bunun üzerine 9 Mayıs 1915'te Yüzbaşı Firle'ye Boğazlar Genel Komutanı Amiral von Usedom'dan bir telgraf gelir. Firle o sırada Paşalimanı'nda²⁵ düşman denizaltısı arayan bir donanma gemi grubunun başındadır. Telgrafta:

²⁰ BA, MA, N 155/24, s. 27-31.

²¹ BA, MA, N 155/24, s. 42-45.

²² BA, MA, N 155/26.

²³ Dosya kapağında 1938'ler olarak belirtilmektedir.

²⁴ Rudolph Firle, "Die Vernichtung des englischen Linienschiffes Goliath", *Auf See Unbesiegt: Erlebnisse im Seekrieg – Erzählt von Mitkämpfern*, Eberhard von Mantey (Hrsg.), 2. Baskı, Münih: J. F. Lehmanns Verlag, 1922, c. 1, s. 39-48. 1922 yılında 2. Baskısı yapılan bu eserin Türk tarihini ilgilendiren bölümleri 2011 yılında Türkçeye çevrilerek yayınlanmıştır. Bkz. Eşref Bengi Özbilen (çev.), *Denizlerde Yenilmediler-Cihan Harbi'nde Alman Bahriyeliler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.

²⁵ Marmara Denizi'nde Erdek Yarımadası'nın yakınındaki adalardan biri.

“Durum Morto Koyu’ndaki düşman zırhlısına bir gece operasyonu yapmayı gerekli kılıyor, hemen gelin ve buradaki üç küçük bot için beraberinizde Alman subay ve torpido uzmanı getirin...” emri verilmektedir.²⁶

Aynı gece Muavenet ile yola çıkan Firle ertesi sabah (10 Mayıs 1915) Çanakkale’ye gelir. Usedom, Morto Koyu’nda demir atmış İngiliz zırhlılarının bombardımanı nedeniyle Türk mevzilerinin uzun süre dayanamayacağını belirtip durumu izah ettikten sonra Firle’den öncelikle bir gece operasyonun yapılabilirliğini incelemesini ister. Firle de ilk iş olarak küçük bir botla Avrupa yakasına yakın seyrederek mayın hatlarının güvenle geçilebileceği bir güzergâh belirler. Daha sonra Usedom ile görüştüğünde operasyonun küçük torpidobotlardan ziyade ancak bir muhrip ile yapılabilirliğini, personeli ve silahları yönünden çok iyi durumda olan Muavenet-i Milliye’nin bu operasyon için uygun olacağını söyler.²⁷

Firle daha sonra (11 Mayıs 1915) operasyon bölgesini, zırhlı gemileri ve onlara karakol görevi yapan gemileri Anadolu yakasındaki Erenköy Boğaz Komutanlığı Ana gözetleme yerinden inceler. Bunu yapmaktaki amacı İngiliz gemilerinin hareketleri ve güvenlik durumu hakkında fikir edinmektir. Morto Koyu’ndaki iki İngiliz zırhlısını dürbünle çok net biçimde gözleyebildiğini ve bunların güvenliği için altı muhribin sürekli olarak çevrede dolaştıklarını kaydeder. Firle’nin bu incelemesi gece saatlerine kadar sürer. Ateşin kesildiği ve personelin istirahatete çekilerek derin uykuda oldukları gece 01.00-02.00 saatleri arasını operasyon saati olarak belirler.²⁸

Ertesi sabah Usedom’a planını sunmuş ve Muavenet gemisiyle operasyonu o akşam yapmak istediğini söylemiştir. Sonra plan için Donanma Komutanı Amiral Souchon’dan da onay alınmıştır. Gerekli hazırlıklar başlar. Kazanlar, makineler ve silahların gerekli kontrolleri yapılır. Atılması planlanan torpidolara özel önem verilir. Çünkü başarıya ulaşmanın en önemli iki şartı bacadan tek kıvılcım çıkmadan hedefe doğru yol almak ve torpidoların hedefe sorunsuz ve düzgün bir biçimde gitmesidir. Türk kumandan [Ahmet Saffet] ve işini iyi bilen Türk torpido Subayı Ali Haydar’a operasyon bilgisi verilmiştir. Sonra da tüm personel görevi öğrendikten sonra herkes büyük bir gayretle işine sarılır.²⁹

Bu arada tabyalara ve projektörlere operasyon ile ilgili 12 Mayıs 1915 tarihli Amiral Merten imzalı bir emir gönderilir.³⁰ Maddeler halinde yazılan emirde öncelikle tanınması açısından Muavenet’in, siyah, iki bacalı büyük bir torpidobot olduğu şeklinde tarif yapılmakta ve serbest geçişinin sağlanması istenmektedir. Boğazın farklı bölgelerine aydınlatma amacıyla yerleştirilmiş projektörlerden havanın kararmasıyla birlikte alışılmış şekilde aydınlatmanın devam etmesi, ancak operasyon sırasında Muavenet’in güzergâhı olan Avrupa sahilinin aydınlatılmayıp görünmesinin engellenmesi istenir. Ayrıca hangi bölgedeki projektörün nereyi aydınlatması gerektiği ile ilgili bilgiler detaylıca verilmekte, tabyaların da

²⁶ BA, MA, N 155/24, s. 27; BA, MA, N 155/26, s. 54.

²⁷ BA, MA, N 155/26, s. 55; Firle, a.g.m., s. 39-40.

²⁸ BA, MA, N 155/26, s. 55; Firle, a.g.m., s. 41.

²⁹ Firle, a.g.m., s. 41-42.

³⁰ BA, MA, N 155/24, s. 26.

operasyon sonrası Muavenetin dönüşünde onu takip edecek muhripleri hazır şekilde beklemeleri emir olunmaktadır.

Operasyon akşamı, yani 12 Mayıs 1915 akşamı Enver Paşa'nın ziyareti ve tüm gemi personeline en candan başarı dileklerinin ardından Muavenet saat 19.00'da operasyon için demir alır.³¹ Muavenet planlandığı gibi hareket ederek Avrupa sahilinden yol almaya başlar ve mayın hatlarını geçerek Soğanlıdere'de 19.30'da operasyon saatini beklemek üzere demir atar. Firle operasyon saatine kadar yapılabilecek en iyi işi yaptığını söyler: Uyumak.³²

Operasyon saati geldiğinde subayları ve personeli tekrar toplar ve her-kese gerekli açıklamalarda bulunur ve görevlendirmeleri yapar. Demir alınıp hareket edilir. Gecenin karanlığı ve Gelibolu Yarımadası'nın gölgesinden istifade ile operasyon bölgesine yaklaşılır. Eskihişarlık burnuna gelindiğinde bir düşman muhribi çok yakına gelmesine rağmen Muavenet'i fark etmez. Nihayet Goliath zırhlısı karşıda duruyordu, atış mesafesi için daha da yaklaşılırken gemiden bir fener ile Muavenet'e parola sorulur. Firle aynı işaretle cevap verilmesini söyler. Bu sayede düşman da parola sorusuyla karşılaşınca şaşırarak ve zaman kazanılacaktır, öyle de olur. Uygun atış mesafesine ulaşıncı 300 metre mesafeden ilk torpido gönderilir. Sonra ikinci ve nihayet üçüncü. Hepsi de hedefini bulur. Üç büyük patlama olmuş ve Goliath zırhlısı batmaya başlamıştır.³³ Çarşambayı perşembeye bağlayan gece saat 01.15'i göstermektedir.³⁴

Muavenet atışları yaptıktan sonra geldiği güzergâhtan hızlıca geriye doğru yol alır. Ortalık öyle karışmıştır ki onun kaçtığı güzergâhi kimse fark etmez. Düşman muhripleri boğazın içinde arama tarama yaparlar ancak bir şey bulamazlar. Muavenet saat 02.00 gibi Soğanlıdere'ye dönüp burada demirlemiş ve birkaç saat sessizce tetikte beklemiştir. Saat 05.00 sularında Çanakkale'ye gelir. 7.30'da Amiral Merten'den ve telefonla Amiral Usedom'dan tebrik alır. Saat 10.00 gibi Amiral Usedom kendisini bu kez yüz yüze çok kibarca tebrik eder. Firle çok büyük bir iş başardıklarını daha da iyi anlar. Usedom'un emriyle gözlem uçakları havalanarak batırılan geminin yerini tespit ederler. Saat 11.00 civarında eşlik eden diğer bazı gemilerle coşku içerisinde Paşalimanı'na yola çıkarak saat 15.30 gibi burada demirleyip mola verirler. İstanbul'a gitmek için hazırlıklar yapılır. Ertesi sabah (14 Mayıs) erkenden 04.30'da demir alarak İstanbul'a yola devam edilir ve saat 9.00'da İstanbul Boğazı'ndan giriş yapılır. İstanbul'da operasyon duyulmuştur, büyük coşku vardır, Yavuz'da özel bir karşılama töreni olur.³⁵

Firle'nin değerlendirmesine göre bu başarılı operasyonda Alman personeli tüm tecrübesiyle operasyonu bir tatbikat gibi soğukkanlılıkla yapıyorlardı. Türk mürettebat da Alman arkadaşlarını kendilerine örnek alıyor, sakin ve tam bir güven içerisinde görevlerini takip ediyorlardı.³⁶

³¹ Enver Paşa 11 Mayıs'ta cepheyi teftişe gelmiştir ve 12 Mayıs günü İstanbul'a geri döner. Muavenet'i de geri dönerken ziyaret eder.

³² BA, MA, N 155/26, s. 56; Firle, a.g.m., s. 43.

³³ BA, MA, N 155/26, s. 56-57; Firle, a.g.m., s. 44-45.

³⁴ BA, MA, N 155/21, s. 357.

³⁵ BA, MA, N 155/21, s. 357; BA, MA, N 155/26, s. 57; Firle, a.g.m., s. 46-47

³⁶ BA, MA, N 155/26, s. 57.

Rudolph Firle'nin terekesindeki bilgiler ışığında hikâyeyi böylece özetlemek mümkün.

A. Türk Tarih Yazımının Operasyona Bakışı

Rudolph Firle'nin anlatımına bakıldığında kendisinin operasyonun tam merkezinde olduğu hissi oluşmaktadır. Bunun böyle olup olmadığı ise sonraki yıllarda tartışma konusu olmuştur. Bu noktada bir karşılaştırma yaparak bazı örnekler üzerinden bu operasyonun Türkçe literatürde nasıl algılandığına bakmakta, bu çalışma açısından fayda bulunmaktadır.

Türk tarih yazımında Muavenet-i Milliye operasyonu “Deniz tarihimizin şeref sayfaları” arasında yer almaktadır.³⁷ Fakat genel hatlarıyla müttefikimiz olan Almanya'nın bu operasyondaki varlığının çok abartıldığına işaret edilir ve eleştirilir ya da Alman varlığından hiç söz edilmez.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu literatürün, Rudolph Firle'yi de kaynak olarak kullanan ilk örneği 1928 yılında yayınlanan *Türk Donanması Ne Yaptı*³⁸ başlıklı eserdir. Birinci Dünya Savaşı'nda deniz muharebelerini konu alan eserinde Bahriye Mektebi muallimlerinden Yüzbaşı Fevzi³⁹, Goliath zırhlısının batırılmasıyla ilgili bölümde olayı bir paragrafta anlatmaktadır. Fevzi, Türk donanmasının hemen ekserisinde birkaç Alman zabıt ve efradının bulunduğuna işaret ederek, Firle'nin yukarıda bahsettiğimiz 1921'de yayınlanan ve Muavenet operasyonunu anlattığı yazısının⁴⁰ tercümesini paragrafın sonuna eklediği uzunca bir dipnotta vermektedir. Bu uzun dipnotun sonunda ise şu ifadelerle yer vermiştir:

“Firle görüldüğü üzere olayın bütün icraat ve şerefini gemide bulunan üç veya dört Alman subayı ile kendine hasretmiştir. Hâlbuki Binbaşı Ahmed'in kumandasında bulunan Muavenet-i Milliye'nin bütün subay ve mürettebatı Türk olup tamamen Türkler tarafından sevk ve idare ediliyordu. Yalnızca Türk donanmasının kumandasını eline alan Souchon tarafından her gemide olduğu gibi birkaç Alman zabıt ve gedikli bulunduruluyordu. Bu hakikati gizleyerek bütün şerefi yalnız kendilerine hasretmek çok garip bir zihniyettir.”

³⁷ Tefvik İnci, *Deniz Tarihimizin Şeref Sayfaları*, İstanbul: Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 1953. Ayrıca bkz. dipnot 44.

³⁸ Fevzi, *Cihan Harbinde Deniz Muharebeleri: Türk Donanması Ne Yaptı?*, İstanbul: Ahmet Kâmil Matbaası, 1928. Bu eser Prof. Dr. Ali Fuat Öreç ve Yrd. Doç. Dr. Levent Düzcü tarafından yeni harflerle yayına hazırlanmıştır. Fevzi [Kurtoğlu], *Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale'de Türk Donanması*, haz. Ali Fuat Öreç, Levent Düzcü, İstanbul: Zeytinburnu Bel. Kültür Yayınları, 2015.

³⁹ Deniz subayı olup savaş yıllarında çeşitli gemilerde görev almış, özellikle Cumhuriyetin ilk döneminde Genel Kurmay Harp Tarihi Encümeninde görev alması ile kendisini denizcilik tarihiyle ilgili çalışmalara vererek çok sayıda kitap ve makale kaleme almıştır. Hakkında bilgi için bkz. Mahmut H. Şakiroğlu, “Kurtoğlu, Hüseyin Fevzi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. 26, s. 450-451.

⁴⁰ Bkz. Rudolph Firle, “Die Vernichtung des englischen Linienschiffes Goliath”, *Auf See Unbesiegt: Erlebnisse im Seekrieg – Erzählung von Mitkaempfern*, Eberhard von Mantey (Hrsg.), 2. Baskı, Münih: J. F. Lehmanns Verlag, 1922, c. 1, s. 39-48. Bu yazı ilk olarak 1921 yılında Almanya'nın deniz savaşlarındaki başarılarını ele alan bir kitapta yayınlanmış, kitap 1922'de ikinci baskısını yapmıştır. Kitabın künyesi şöyledir: Eberhard von Mantey [Hrsg.], *Auf See Unbesiegt: Erlebnisse im Seekrieg Erzählung von Mitkaempfern*, München: Lehmann, 1922.

Elbette ki Firlle'nin makalesi operasyon ile ilgili detaylı bilgilere ulaşmamızı sağlamakta ve bu açıdan değerli tarihi bilgiler sunmaktadır. Bununla birlikte başarıyı kendi hesabına sahiplenilen ifadeleri nedeniyle Firlle'nin Türk tarih yazımında eleştirildiği, burada aktarılan anlatısına binaen bir tepki literatürü oluştuğu⁴¹ ve bu görüşün sonraki yıllarda Türk tarih yazımındaki özellikle resmi görüşü önemli ölçüde şekillendirdiği görülmektedir.⁴² Bu tepki literatürünün oluşmasında konumuz olan operasyonda Firlle'yi öne çıkararak Muavenet muhribinin Firlle'nin komutası altında olduğunu belirten 1928 tarihli Alman resmi harp tarihi veya 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders'in anıları gibi Alman kaynakları da etkili olmuştur.⁴³ 1976 ve 1978 yıllarında Genelkurmayın yayınladığı Türk resmi harp tarihinin ilgili cilt ve kısımlarına bakıldığında ise operasyon, Kıdemli Yüzbaşı Ahmet Saffet komutasında olduğu vurgusunun haricinde Muavenet-i Milliye'nin başarısı olarak -Alman kaynaklarından da istifadeyle- teknik açıdan detaylı sayılabilecek bir biçimde aktarılmaktadır. Bununla birlikte Alman varlığından bahsedilmez, Almanların operasyonu sahiplendiğine atıf ve dolayısıyla eleştiriyi de rastlamayız.⁴⁴ Her iki literatürde de etkisi görülen bu reaksiyonun

⁴¹ Tepki literatürü olarak değerlendirebileceğimiz bir örnek olması bakımından, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın bir yayınında Muavenet operasyonu bir paragrafta anlatılırken, bu vazifenin aslında başka küçük bir muhribe verildiği, ancak bu muhribin yedek subay olan Alman komutanının vazifeden irkilerek bir bahane ile vazifeyi üstlenmediği, duruma şahit olan Muavenet'in Kıdemli Yüzbaşı olan komutanının kimseye sormadan hemen Erdek'ten hareket edip Çanakkale'ye geldikten sonra vazifeye talip olduktan sonra Goliath'ı üç torpido ile batırıldığı belirtilmektedir. Bkz. Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, c. 4, İstanbul: Deniz Basımevi, 1984, s. 388; Bir diğer örnek olarak da Osmanlı ticaret filosu kaptanlarından Osman [Görür] Bey'in 1939 yılında yayınladığı kısa metni gösterilebilir. Osman Bey burada aslında Almanlar tarafından düşünülmeden önce kendisinin benzer bir operasyon teklifini yetkililere sunduğunu fakat bilhassa Alman subayları tarafından faydadan çok zararı olacağı gerekçesiyle teklifinin kabul görmediğini belirtir. "Böyle bir muvaffakiyetin şerefini doğrudan doğruya kendine hasretmek istedikleri hal ve tavırlarından aynen anlaşılmakta idi" ifadeleriyle Almanların teklifine önem vermediklerini, ama kısa süre sonra aynı düşünceyi kendilerinin uyguladığını belirtir. Ayrıca her ne kadar "Almanlar güya bu taarruzu idare etmek üzere güverte ve makineye bir müfreze Alman ilave ettiler" ise de operasyonun muvaffakiyetinin maddi ve manevi olarak Türklere ait olduğunu ve operasyon fikrinin de Almanlara değil kendisine ait olduğunu vurgulamaktadır. Bkz. Osman Görür, *Harbi Umumide Çanakkale'de Golyat Zırhlısının Nasıl Batırıldığıнын İçyüzü*, İstanbul: Tecelli Basımevi, 1939, s. 1-7.

⁴² Emekli bir Albay 2000 yılında hazırladığı çalışmasında, Goliath'ın batırılışının anlatıldığı bölümde aynı Yüzbaşı Fevzi gibi kısa bir girişin ardından Firlle'nin makalesinin tercümesine yer vermekte ve sonunda Yüzbaşı Fevzi'nin yukarıda alıntı yaptığımız ifadelerini tekrarlamaktadır. Bkz. Şemsettin Bargout, *Birinci Dünya Harbi'nde ve Kurtuluş Savaşı'nda Türk Deniz Harekatı*, Dz. K.K. Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, 2010, s. 32-35.

⁴³ Hermann Lorey, *Der Krieg zur See 1914 - 1918 - Der Krieg in türkischen Gewässern - Band 1 - Die Mittelmeer-Division*, Berlin, 1928, s. 138-145; Liman von Sanders, *Fünf Jahre in der Türkei*, Berlin, August Scherl Verlag, 1920, s. 101; Figen Atabey, *Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 247.

⁴⁴ Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VIII nci Cilt: Deniz Harekatı*, haz. Saim Besbelli, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1976, s. 224-227; Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V nci Cilt Çanakkale Cephesi: 2 nci Kitap, Amfibi Harekat*, haz. Remzi Yiğitgüden, Muhterem Saral, Reşat Hallı, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1976, s. 426-427; Almanların varlığından bahsedilmeyen bir başka örnek olarak *Donanma Dergisi*'nin 405. sayısının eki olarak yayınlanmış bir eserde geçmişten bu yana deniz zaferleri kaleme alınmıştır. Goliath operasyonu da bir deniz zaferimiz olarak yer almakla birlikte metinde gerek Rudolph Firlle ve Alman subayları gerekse Almanya'dan hiç söz edilmemektedir. Tevfik İnci, *Deniz Tarihimizin Şeref Sayfaları*, İstanbul:

kısmen düşük dozlu örneklerinden birine yakın zamanda yayınlanmış Çanakkale muharebelerinin deniz cephesini konu edinen bir doktora tezinde de rastlıyoruz. Burada operasyon Firle'nin adının geçmeden anlatılmasının akabinde, onun anılarında operasyonu kendisine ve gemide bulunan Alman personeline mal ederek, mürettebatın çoğunluğunu oluşturan Türk personeli göz ardı etmesi eleştirilmekte ve neticede Firle'yi öne çıkaran anlatılar haksız yorumlar olarak değerlendirilirken, bunların kahraman Türk personelinin bu operasyonda üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirdiği gerçeğine gölge düşürmediği ifade edilmektedir. İlgili bölümün sonunda Türk ve Alman personelin madalya ile ödüllendirilmelerine değinilerek ortak başarıya işaret edilmesi ise tepkinin dozunu düşürmektedir.⁴⁵

B. Özet Tercümede Yer Verilmeyen Kısımlar

Önceki bölümün başında alıntı yaparak verdiğimiz örneğe geri dönecek olursak, bu konuyla ilgili dikkat çekmek istediğimiz bir husus da şudur. Yüzbaşı Fevzi'nin bahsi geçen eserinde dipnot olarak yer verdiği tercüme metin, az evvel bahsettiğimiz 1921 yılında yayınlanan Firle'nin operasyonu anlattığı makalesidir. Fakat metinleri karşılaştırma yaptığımızda tercümenin özet bir tercüme olduğu ve bazı bölümlere tercümede yer verilmediği görülmektedir. Bu açıdan tercümede yer verilmeyen kısımlardan önemli gördüğümüz bazıları aşağıda dikkate sunmak isteriz:

- Örneğin operasyon öncesinde Firle'nin Muavenet'in komutanı Ahmet Saffet ile olan sohbeti tercümede yer almamaktadır. Firle ikisi arasında geçen bu sohbette şu ifadeleri kullanmaktadır: "Gemiyi beraber kumanda ettiğimiz filozof Ahmed'in kafasını en çok mayınlar meşgul ediyordu. Bana sürekli şunu şunu yaparsak şöyle olur, şu rotayı takip etsek daha iyi olmaz mı diye yeni düşüncelerle geliyordu. Ben de sürekli onu teselli ediyordum. Sonra beraber bir şeyler yedik..."⁴⁶
- Yine tercümede geçmeyen bir husus, operasyon öncesinde Enver Paşa'nın Muavenet'e kısa bir ziyarette bulunması ve iyi dileklerde bulunduğu kısmıdır. Metne göre cepheden dönen Enver Paşa aslında Muavenet ile İstanbul'a dönmeyi planlamış ancak operasyon nedeniyle küçük bir gemiyle dönmüştü. Kendisine başarı dileklerini iletildiğini söyleyen Firle, Enver Paşa ile ilgili övücü ifadelerde bulunmakta ve onun her zaman ilk adımı atan tam bir lider olduğunu, bu nedenle ordusunun kendisine adeta taptığından bahsetmektedir.⁴⁷
- Tercümede geçmeyen başka bir yerde Firle, operasyonda mayın hatlarına verdiği önem nedeniyle seyir komutasını özellikle Ahmed'e verdiğini söylemektedir.⁴⁸ Ayrıca "duygularını rencide etmez ve onlara önem verdiğini hissettirirsen, Türk mürettebatın gurur yapmayarak

Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 1953.

⁴⁵ Figen Atabey, *Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 240-248.

⁴⁶ Firle, a.g.m., s. 42.

⁴⁷ Firle, a.g.m., s. 42.

⁴⁸ Firle, a.g.m., s. 44.

askeri bakımdan yetersiz olduklarının bilincinde, yardımsever ve her şeyden önce güvenilir arkadaşlar oldukları..." gibi ifadeler kullanmaktadır.

- Bir diğer husus operasyondan dönüşte, o kargaşa durumunda aynı rotada hızlı bir şekilde geri seyrederken, Türk mevzilerinden muhtemelen düşman gemisi sanılarak ateş açılmasıdır.⁴⁹
- Tercümede yer almayan bir diğer önemli kısım ise yine ikisi arasındaki bir sohbettedir. Firle'nin şu ifadeleridir:⁵⁰ "Soğandere'ye dönüldüğünde artık ortalık sessiz bir hal alınca gemi güvertesinde bekliyorduk. Ahmed'in yüzü dostça gülümsüyordu. Sonra bana bir Türk kahvesi ikram etti ve filozofça konuşmaya başladı. Onun, benim ve hepimizin iyi insanlar olmamız gerektiğini, çünkü Allah'ın bizi açık bir şekilde koruduğunu ve Allah'ın yalnızca cesur ve dindar insanları koruduğunu söyledi. Ben de ona ek olarak dedim ki, evet, haklısın ama iyi hazırlanmış torpidolar, uygun silahlar, güvenilir torpidocular ve hedefini bulan torpidoları da unutmamalıyız. O da söylediklerimi onayladı..."
- Operasyon dönüşünde Paşalimanı'nda mola verdiklerinde Türk mürettebatın bir kurban keserek kanını boş torpido ağızlarına sürdükleri de tercümede yer almamaktadır.⁵¹
- Son olarak Firle'nin makalesinde yer alıp tercümede yer almayan bir ifade de şöyledir: "Bu olay bizim ve Türkler adına ortak silah arkadaşlığımız için gurur verici bir askeri operasyondur".⁵²

Özet tercümede yer verilmeyen bu hususları topluca değerlendirdiğimizde, bunların yukarıda bahsettiğimiz dipnotun sonuna eklenen ve "bütün şerefi yalnız kendilerine hasretmek çok garip bir zihniyettir" şeklindeki eleştiri notunun gücünü kırmaması için özellikle konulmamış olduğu düşünülebilir. Özellikle Firle ile Ahmet Saffet arasındaki sohbetler⁵³ ve Firle'nin Osmanlı mürettebatı hakkındaki müspet kanaatlerini bu açıdan değerlendirebiliriz. Kaldı ki Firle ve Ahmet Saffet arasındaki münasebetin sonraki yıllarda mektuplaşmalarla devam ettiği Firle'nin terekesinde görülebilmektedir.⁵⁴

⁴⁹ Firle, a.g.m., s. 46.

⁵⁰ Firle, a.g.m., s. 46.

⁵¹ Firle, a.g.m., s. 47.

⁵² Firle, a.g.m., s. 47.

⁵³ İkili arasındaki benzer sohbetlerin Goliath operasyonundan çok evvel daha savaşın başlarında da olduğunu görüyoruz. Firle Karadeniz harekâtı ve Odesa seferi üzerine yazdığı diğer bazı anı makalelerinde "Gemimin Türk kumandanı ve sonra birçok seferde sadakatini ispat etmiş olan dostum iyi yürekli Ahmed, harita odasından düşünceli ve endişeli bir şekilde, ... mutlaka Odesa önlerinde bulunması gereken ve bizim hiçbir fikrimizin olmadığı Rus mayınlarının muhtemel yerleri ve miktarları hususunda filozofça fikir beyan ediyordu" veya "İyi yürekli Ahmed aslında bir filozoftu; dindar Türklerin her zaman sefere çıkarken kumandan flamasının yerine direğin tepesine çektikleri Kuran'ı göstererek teorik olarak harp ilanından beri ailesi ve dostları için ölmüş olduğunu ve ancak harp bittikten sonra bunun gerçekten olup olmadığını göreceğini öne sürdü. Fakat o zamana kadar kendisini ve ailesini teorik olarak ölümü vasıtasıyla Allah ve Muhammed için nispeten önemsiz olan hayatı için bütün endişelerden ve kara kara düşünmekten kurtarıyordu. Bu ve benzeri konuşmalarla gece saat 12 oldu" gibi ilginç anekdotlara yer vermektedir. Bkz. Eşref Bengi Özbilin (çev.), *Denizlerde Yenilmediler - Cihan Harbi'nde Alman Bahriyeliler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011, s. 43-44.

⁵⁴ BA, MA, N 155/8.

Sonuç

Sonuç olarak, Çanakkale cephesinde düşman için önemli bir kayıp, Osmanlı ordusu için bir o kadar moral olan bu operasyonun iyi kurgulanmış başarılı bir operasyon olduğu kesindir. Aslında eldeki kaynaklardan yola çıkarak bu operasyonun bir Osmanlı-Alman ortak yapımı operasyon olduğunu da söylemek mümkündür. Nitekim operasyonun planlanması ve uygulamasında her iki tarafın da önemli katkıları olduğunu görüyoruz.

Bu çerçevede aslında dönemin gazetelerinde de başarının yalnızca bir tarafa değil ortaklığa hasredildiği dikkat çeker. Mesela “Muavenet-i Milliye arslanlarının mahareti” başlıklı İkdam gazetesinin haberinde, “torpidomuz, Yüzbaşı Ahmed ve Alman Yüzbaşı Firlle kumandasında bulunuyordu” denilmektedir. Aynı zamanda bu başarılı operasyonun “Alman ve Türkler arasındaki silah arkadaşlığının doğruluk ve kudret imzası mahiyetini haiz” olduğu vurgulanmaktadır.⁵⁵

Benzer şekilde operasyon neticesindeki terfilere ya da nişan verilme listelerine bakıldığında hem Türk hem Alman subay ve mürettebatın aynı şekilde ödüllendirildiklerini görüyoruz. Osmanlı Arşivinde bulunan ve operasyondan sonraki bir ay içerisinde Bahriye Nazır Vekilinin teklifi üzerine çıkan bir irade-i seniyyede, operasyona katılan “Muavenet-i Milliye’deki zabitan ve efrad ile Alman zabitan ve efradın bu üstün başarıları nedeniyle Bahriye Nezareti tarafından harb madalyalarıyla taltif edilmeleri” kararı ve madalya ile ödüllendirilen subay ve denizcilerin listesi bulunmaktadır. Bu listeye göre Muavenet’te 24 Türk subayı, 74 Türk eratı ve 3’ü subay olmak üzere 20 Alman mürettebatla birlikte toplam 118 personel vardı.⁵⁶ Liste incelendiğinde geminin kaptanı Binbaşı Ahmet Saffet ile Alman Deniz Yüzbaşı Firlle’ye altın ve gümüş imtiyaz muharebe madalyası, gemideki diğer Osmanlı ve Alman subayları ile mürettebatının gümüş imtiyaz ve liyakat muharebe madalyalarıyla ödüllendirildikleri görülüyor. Ayrıca listelerde dikkati çeken bir diğer husus ise isimlerin rütbe ve görevlerinin belirtildiği sütunda Alman denizcilerin topçu, makine, torpidocu, ateşçi, telsizci gibi daha teknik işlerde vazifeli olduklarıdır. Bu ödül listeleri bize Muavenet-i Milliye muhribinde önemli sayıda Alman subay ve mürettebatın da görev yapmakta olduğunu ve bu başarılı operasyonda görmezden gelinemeyecek katkıları olduğuna işaret etmektedir. Bu anlamda operasyonun Osmanlı-Alman ortak yapımı olduğunu destekler niteliktedir.

Savaş ve müttefiklik bittikten sonra, konu tarih yazımına geldiğinde bu ortaklığı görmek pek mümkün olmamaktadır. Öyle ki savaşın sona ermesiyle birlikte mağlubiyetin birilerine fatura edilmeye çalışıldığı gibi, savaşta elde edilen başarıların da sahiplenilme düşüncesini her iki tarafta da görmek mümkündür. Yukarıda bahsedildiği üzere Alman Yüzbaşı Rudolph Firlle’nin terekesini ve yazdıklarını incelediğimizde, Türk tarih yazımında da genel itibariyle eleştirildiği üzere başarıyı kendi hesabına kaydetme temayülünü görebiliyoruz. Fakat diğer taraftan operasyon ile ilgili birincil kaynak olan isimlerin yazdıklarına ve anlattıklarına

⁵⁵ Ersan Baş (haz.), *Türk Deniz Harp Tarihinde İz Bırakan Gemiler, Olaylar ve Şahıslar: Muavenet-i Milliye ve Goliath’ın Batırılışı*, s. 75.

⁵⁶ Ayhan Yüksel, a.g.m., s. 88-96; Figen Atabey, a.g.e., s. 244.

bakıldığında -belki de Firle başta olmak üzere Alman kaynaklarının anlatısına tepki mahiyetinde- onlarda da benzer bir tavrı görmek mümkündür. Örneğin Muavenet-i Milliye Muhribinin Torpido Subayı Ali Haydar Bey'in⁵⁷ ve Ahmet Saffet [Ohkay] Bey'in anlattıkları⁵⁸ ya da ticaret filosu kaptanlarından Osman Bey'in [Görür] yukarıda bahsedilen metni⁵⁹ bu çerçevede düşünülebilir. Nitekim onların da anlatılarında kendilerini ön plana çıkardıklarının izlerini görmek mümkündür.

Şüphesiz bu konu müttefik olarak girilen bir savaştan mağlup ayrılan iki tarafın elde edilmiş olan bir başarıyı sahiplenme meselesidir ve olaylar metne dönüştükçe kişilerin veya tarafların ön plana çıkarıldığı bir tartışma halini almaktadır. Elbette bu tartışmayı Çanakkale'de ve Birinci Dünya Savaşı'nda müttefikimiz olan Almanya'nın rolü ve etkisi bağlamında da genişletmek mümkündür.⁶⁰

The Contribution of the Ottoman-German Navy in the Gallipoli Land Battles: The Sinking of the Goliath Battleship in the Light of the Documents from the Estate of German Navy Lieutenant R. Firle

Abstract

The Ottoman Navy played a key role in the Gallipoli Campaign. One of its successes was that a torpedo boat of the Turkish Army named Muâvenet-i Millîye sank the pre-dreadnought battleship *Goliath* of the British Royal Navy as a result of a successful military operation while the land fightings continued on the Gallipoli peninsula. With the outbreak of the Great War a German admiral was appointed as the commander of the Ottoman Navy and German commanding officers and navy lieutenants were taken into service in the ships of the Ottoman Navy during the war. In this article, the sinking of the *Goliath* battleship –its background and aftermath- by the Ottoman Navy in the Gallipoli Campaign in the World War I will be analyzed through the documents of German Navy Lieutenant Rudolph Firle in the German Federal Military Archive in Freiburg [Bundesarchiv-Militärarchiv, BA-MA] and an article written by him after the WWI. After that, the discussions on how this operation has been treated in the historiography will be examined with some examples.

Keywords: R. Firle, Muavenet, HMS Goliath, WWI, Navy, Gallipoli.

⁵⁷ Rekta Ragıb Önen, "Muavenet-i Milliye Muhribinin Torpido Subayı Ali Haydar Bey'in Anıtı: Goliath'ı Ben Batırdım", *Yıllarboyu Tarih Dergisi*, VIII/4, Nisan 1982, s. 5.

⁵⁸ Ahmet Saffet Bey'in anlattıkları için bkz. Amiral Lorey, *Türk Sularında Deniz Hareketleri*, Çeviren: Tekirdağlı H. Sami, İstanbul: Deniz Matbaası, 1936. Bu eserin başında "Alman resmî deniz harp tarihinden icap eden haşiyelerle genişleterek yazılmıştır" denilmektedir. Yani bir anlamda Alman resmi harp tarihinin zaferi sahiplenme tavrına bir cevap mahiyetindedir. Ahmet Saffet Bey'in anlatısına da Muavenet operasyonu bağlamında başvurulmuştur. s. 346-352. Eserin Almancaorijinali için bkz. Hermann Lorey, *Der Krieg zur See 1914 - 1918 - Der Krieg in türkischen Gewässern - Band 1 - Die Mittelmeer-Division*, Berlin, 1928. Muavenet operasyonu eserin 14. Bölümünde 138-145 (Türkçe çeviride 339-361) sayfaları arasında "Vernichtung des englischen Linienschiffs Goliath" başlığıyla ele alınmaktadır.

⁵⁹ Osman Görür, *Harbi Umumide Çanakkale'de Golyat Zırhlısının Nasıl Batırıldığıнын İcüyü*, İstanbul: Tecelli Basımevi, 1939, s. 1-7.

⁶⁰ Alman Kaynaklarından Çanakkale Cephesinde Almanya'nın Rolü ve Etkisi konulu bir doktora çalışması tarafımızca sürdürülmektedir.

KAYNAKÇA

Alman Askeri Arşivi (Freiburg)

- BA, MA, N 155/21: Korvettenkapitän Rudolph Firle: Erlebnisse bei der kaiserlichen Marine – Tagebuch.
- BA, MA, N 155/24, Anlagen zum Tagebuch.
- BA, MA, N 155/26.
- BA, MA, RM 40/755 Kriegstagebuch der Mittelmeerdivision.

Kitap ve Makaleler

- Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, c. 4, İstanbul: Deniz Basımevi, 1984.
- Ahmet Esenkaya, “Çanakkale Savaşında Türk-Alman Birlikteliği”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Bahar-Güz 2008, sy. 6-7, s.15-42.
- Ahmet Gülerüz, *Osmanlı Donanması'nda Torpidobotlar ve Destroyerler: Sultanhisar&Muavenet*, İstanbul: Denizler Kitabevi, 2009.
- Amiral Lorey, *Türk Sularında Deniz Hareketleri*, Çeviren: Tekirdağlı H. Sami, İstanbul: Deniz Matbaası, 1936.
- Ayhan Yüksel, “Çanakkale Savaşlarında Sultanhisar Torpidosu, Muâvenet-i Milliye Muhribi: Mürettebatı ve Faaliyetleri”, *Osmanlı Araştırmaları*, c. XXI, yıl 2001, s. 81-96.
- Ersan Baş (haz.), *Türk Deniz Harp Tarihinde İz Bırakan Gemiler, Olaylar ve Şahıslar: Muavenet-i Milliye ve Goliath'ın Batırılışı*, İstanbul: İstanbul Deniz Müzesi Komutanlığı Piri Reis Araştırma Merkezi, t.y.
- Eşref Bengi Özbilen (çev.), *Denizlerde Yenilmediler - Cihan Harbi'nde Alman Bahriyeliler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.
- Fevzi [Kurtoğlu], *Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale'de Türk Donanması*, haz. Ali Fuat Öreñç, Levent Düzcü, İstanbul: Zeytinburnu Bel. Kültür Yayınları, 2015.
- Fevzi, *Cihan Harbinde Deniz Muharebeleri: Türk Donanması Ne Yaptı?*, İstanbul: Ahmet Kâmil Matbaası, 1928.
- Figen Atabey, *Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VIII nci Cilt: Deniz Harekatı*, haz. Saim Besbelli, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1976.
- Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V nci Cilt Çanakkale Cephesi: 2 nci Kitap, Amfibi Harekat*, haz. Remzi Yiğitgüden, Muhterem Saral, Reşat Hallı, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1976.
- Hermann Lorey, *Der Krieg zur See 1914 - 1918 - Der Krieg in türkischen Gewässern - Band 1 - Die Mittelmeer-Division*, Berlin, 1928.
- İclal Örses, Tunca Örses, “Muavenet-i Milliye Goliath'a Karşı”, *Çanakkale 1915*, Aralık 2010.

- Jehuda L. Wallach, *Anatomie einer Militärhilfe: die preussisch-deutschen Militärmissionen in der Türkei 1835-1919*, Droste Verlag, 1976.
- Jehuda L. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi*, çev. Fahri Çeliker, Ankara: Genel Kurmay ATASE Yay., 1985.
- Klaus Wolf, *Gallipoli 1915: Das deutsch-türkische Militärbündnis im Ersten Weltkrieg*, Report Verlag, 2008.
- Klaus Wolf, *Gelibolu 1915 - Birinci Dünya Harbi'nde Alman Türk Askeri İttifakı*, çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Liman von Sanders, *Fünf Jahre in der Türkei*, Berlin, August Scherl Verlag, 1920.
- Mahmut H. Şakiroğlu, "Kurtoğlu, Hüseyin Fevzi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c. 26, s. 450-451.
- Mustafa Çolak, "Çanakkale'de Yalnız Bırakılan Bir Müttelik: Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğuna Yardım Çabaları", *Türkler*, c. 13, Ankara 2002, s. 377-383.
- Mustafa, Gencer, "Çanakkale Savaşlarında Alman Yardımı (1914-1916)", *I. Uluslararası Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Türk-Alman İlişkileri Sempozyumu*, Konya: Konya Valiliği, 2010, 237-246.
- Oğuz Atay, "İngilizlerin Goliath Zırhlısı Nasıl Batırıldı?", *Popüler Tarih*, sy. 21, Mayıs 2002, s. 42-45.,
- Osman Görür, *Harbi Umumide Çanakkale'de Golyat Zırhlısının Nasıl Batırıldığı'nın İnciyü*, İstanbul: Tecelli Basımevi, 1939.
- Rekta Ragıb Önen, "Muavenet-i Milliye Muhribinin Torpido Subayı Ali Haydar Bey'in Anıları: Goliath'ı Ben Batırdım", *Yıllarboyu Tarih Dergisi*, VIII/4, Nisan 1982, s. 4-7.
- Rudolph Firle, "Die Vernichtung des englischen Linienschiffes Goliath", *Auf See Unbesiegt: Erlebnisse im Seekrieg – Erzählt von Mitkämpfern*, Eberhard von Mantey (Hrsg.), 2. Baskı, Münih: J. F. Lehmanns Verlag, 1922, c. 1, s. 39-48.
- S. Murad Hatip, "Birinci Dünya Harbi Çanakkale Savaşları'na Genel Bakış ve Az Bilinenler Çanakkale Savaşı Denizde mi Kazandı?", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Bahar 2015, sy. 18, s. 161-193.
- Şemsettin Bargut, *Birinci Dünya Harbi'nde ve Kurtuluş Savaşı'nda Türk Deniz Harekatı*, Dz. K.K. Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, 2010.
- Tevfik İnci, *Deniz Tarihimizin Şeref Sayfaları*, İstanbul: Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 1953.
- Veli Yılmaz, *1'nci Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, İstanbul: Cem Ofset Matbaacılık, 1993.
- Yaşar Semiz, "Çanakkale Denizaltı Savaşı (Nisan-Mayıs 1915); Sultanhisar ve Muavenet-i Milliye'nin Başarıları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 9, yıl 2001, s. 393-398.